

פסקו של מרן רבינו זי"ע בנושא 'פדיון שבויים': **"על ממשלת ישראל להיכנס במשא ומתן עם המחבלים ולעשות הכל בכדי להציל את השבויים החטופים מהסכנה המרחפת על ראשם"**

ברקע המתווה לשחרור החטופים, שבנו אל תשובתו ההיסטורית של מרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע בימי מבצע אנטבה בשנת תשל"ו, כשהכריע יחד עם מרן חכמי וגדולי ישראל שהתכנסו לדון בנושא, כי יש לתמוך בעסקה אף במחיר של שחרור מחבלים ■ תורת אמת היתה בפיו

שמעון ליברטי

השאלה וצדדיה

תחילה מציג מרן רבינו זי"ע את המקרה וצדדי השאלה והספקות: "ביום כ"ט סיון תשל"ו, נחטף מטוס של חברת אייר פראנס שהיה בדרכו מפריז לישראל, על ידי מחבלים. במטוס החטוף היו הרבה נוסעים, ובתוכם מאה וארבע יהודים שהיו בדרכם לישראל. המטוס הונחת באוגנדה שהוא מרוחק ארבעת אלפים ק"מ מישראל. באוגנדה קיבלו המחבלים סיוע משלטונות אוגנדה שהם שונאי ישראל. שם שוחררו כל הנוסעים מלבד היהודים שביניהם. החוטפים הציגו אולטימטום, שבו דרשו כי בתוך ארבעים ושמונה שעות ישוחררו חבריהם,

שאלת קיום עסקה לשחרור חטופים בתמורה לשחרור מחבלים, היא שאלה קשה וכבדת משקל, הנוגעת בסוגיות הלכתיות חמורות וסבוכות.

תשובה יסודית ובסיסית בסוגיה זו, כתב מרן רבינו זי"ע, לפני 48 שנים, אז כידוע נחטף מטוס נוסעים על ידי מחבלים והוטס לאוגנדה שם הוחזקו החטופים במשך כמה ימים, כשהמחבלים דורשים בתמורה לשחרור את חבריהם המחבלים הכלואים בישראל.

בישראל פעלו אז בצירים מקבילים, מצד אחד נוהל משא ומתן עם המחבלים, ומאידך סיירת מטכ"ל התכוננה למבצע שחרור החטופים. ראש הממשלה דאז יצחק רבין ז"ל, שביקש לקבל גיבוי הלכתי לאפשרות של עסקה שתכלול שחרור מחבלים, פנה למרן רבינו זי"ע, שכיהן באותם ימים כראשון לציון והרב הראשי לישראל, וביקש את חוות דעתו ההלכתית בנושא.

מרן רבינו זי"ע כתב על כך תשובה ארוכה מאוד, אף ביחס לתשובותיו של מרן, ובה האריך כדרכו בקודש במשא ומתן הלכתי, תוך בירור ומיצוי של כל הסוגיות ההלכתיות הנוגעות לשאלה זו ודיון מעמיק בשיטות הפוסקים, והכריע להלכה כי יש לבצע את העסקה אף במחיר של שחרור מחבלים. את התשובה הזו הציג מרן רבינו זי"ע בפומבי לראשונה זמן קצר אחר כך בכנס תורה שבעל פה השנתי (ומשם נדפס המשא התורני בספר משא עובדיה) ולימים הדפיס את התשובה בשו"ת יביע אומר (חלק י' חלק חשן משפט סימן ו'). כאמור מדובר בתשובה ארוכה מארץ מידה, ואין מקומה במסגרת זו, אך בשל אירועי השעה ונחיצות הדברים, נציג את עיקרי הדברים, ותן לחכם ויחכם עוד.

נעשתה פעולה המכוונת במישרים לרצח, אלא הכוונה להציל את מאת היהודים החטופים מידי שוביהם, תמורת שחרורם של אלה, ורק במקרה יש לחוש שנוסף גם הוא על צרינו, וכינסו את היישוב לספק סכנה, באופן שכזה יש לומר אין ספק מוציא מידי ודאי, שהיהודים החטופים עומדים בסכנה ודאית של הוצאתם להורג אם לא נשחרר את המחבלים, דטבא להו עבדינן להו, ועושים כל מה שניתן לעשות על מנת להצילם ולשחררם.

ובהמשך כתב עוד: "והוא הדין לנידון דידן, שאין בפעולת שחרור המחבלים משום הורג בידים, הרי הוא כמו שמטה את הרימון יד לכיוון אחר, ומונע אובדן חיים של ישראלים רבים ככל האפשר, ודאי עדיף לעשות כן מלחוב בדמם של מאת היהודים חטופי המטוס. ובפרט שאין אנו בטוחים שהמחבלים אשר ישחררו יחזרו בעצמם לפעולות רצח בישראל, לאחר שסבלו על מזימות הרשע שלהם, והווה ליה ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי".

ספק סכנה

לאחר מכן (באות ה' והלאה) דן מרן רבינו זי"ע בשאלה האם אדם חייב להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מספק סכנה. ומביא בזה כמה שיטות בפוסקים, שיש סוברים שחייב לעשות זאת, ויש סוברים שאדברה אסור לו לעשות כך, ורבים מהפוסקים כתבו שאינו חייב אך בוודאי שהרשות בידו.

ומוסיף מרן רבינו זי"ע: "נראה שבאמת עלינו לחוש יותר ויותר לסכנה המיידית של מאת היהודים החטופים, כשלהט החרב מתנופפת על ראשם, על ידי המחבלים האכזריים חוטפי המטוס המאיימים להוציאם להורג עד יום ה' ג' תמוז בשעה 2 אחה"צ, והני רשיעי גזמי ועבדי. ואילו הסכנה העתידה והעלולה להתרחש בשחרור ארבעים המחבלים הכלואים אינה עומדת כיום על הפרק באופן מידי, אלא לטווח רחוק ולאחר זמן".

ומציין מרן בהערה שנוספה אחר כך: "אלא שאחר כך ברגע האחרון דחו את איומם כשגודע להם שממשלת ישראל מוכנה להכנס אתם למשא ומתן על מספר המחבלים הכלואים אשר ישחררו מכלאם, תמורת החטופים, וביתניים ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים וגבר ישראל, לאחר

ארבעים מחבלים הכלואים בישראל, ואם לאו הם יפגעו בבני הערובה הנמצאים בידם.

"והועלתה השאלה, האם על פי ההלכה יש לשחרר את המחבלים הכלואים בישראל כדרישת החוטפים, על מנת להציל את חייהם של החטופים היהודים, או שמא יש לומר שמלבד שע"י כך פותחים פתח לחטיפות נוספות כדי לסחוט שחרור מחבלים נוספים לאחר שצליחו במזימתם זו. עוד יש לחוש שקרוב לודאי שהמחבלים אשר ישחררו מכלאם, ינסו לחדור שנית למדינת ישראל להרוג ולרצוח אנשים נשים וטף, ונמצא שבכדי להציל את היהודים החטופים מודאי סכנה, מעמידים את היישוב, בפרט בערי הספר, על כל פנים בספק סכנה ממש".

את התשובה פותח מרן רבינו זי"ע בדין המובא בתוספתא תרומות: "סיעת בני אדם שאמרו להם נכרים תנו לנו אחד מכם ונהרגהו ואם לאו הרינו הורגים את כולכם, ייהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם ייחדוהו להן כגון שבע בן בכרי, ימסרוהו להם ואל ייהרגו, וכו', וכן הוא אומר ותבוא האשה אל כל העם בחכמתה וכו', אמרה להם הואיל והוא נהרג ואתם נהרגים תנוהו להם ואל תהרגו כולכם, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר, כך אמרה להם, כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה".

מרן רבינו זי"ע מפלפל באורך בשיטות הפוסקים בביאור ההלכה הזו, ושם באות ד' כתב: "ומעתה בנידון דידן היה נראה לכאורה לומר שמכיון שע"י פעולת שחרור המחבלים הכלואים בידינו, על מנת למסורם בידי חבריהם החטופים, מכניסים בספק סכנה לכמה מן התושבים בישראל, אין לעשות מעשה בידים פעולה כזאת, אף על פי שיש בה מאידך גיסא הצלת מאה יהודים החטופים, וכדין התוספתא והירושלמי 'יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל'".

אך מיד מוסיף מרן רבינו זי"ע ומחלק בין הדין הזה, לבין המקרה של שחרור מחבלים בעסקה: "אולם יש לחלק בין הדין של התוספתא והירושלמי לנידון שלנו, ששם עצם מסירת נפש מישראל להריגה היא פעולה אכזרית, למסור ביד שופכי דם נקי על מנת להציל עצמם בדמו של זה, לכן יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש מישראל, אבל כאן במעשה של שחרור המחבלים הכלואים, לא

ובתוך כדי הדיונים שהתעוררו בצדדי ההלכה, כנ"ל, הגיע ראש הממשלה מר יצחק רבין ז"ל אלינו, ובישר לנו את הבשורה המרגינה, שכבר הצליחו אנשי צה"ל לחסל את המחבלים הרשעים, ואת עוזריהם באוגנדה, ולשחרר את מאת החטופים היהודים הי"ו, והם בדרכם לארץ ישראל.

"תהלות לאל יתברך, אשר הגדיל חסדו ונפלאותיו עמנו ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוקינו, וכל אומות העולם המה ראו כן תמהו והשתוממו על גבורת ישראל, אשר מנשרים קלו מאריות גבור, והגדילו לעשות בעזרת ה' יתברך להציל לקוחים למוות, הם מאת החטופים, והביאום לישראל ברנה ושמחת עולם על ראשם. כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט. ברוך פודה ומציל. כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה. ברוך המקדש שמו

ברכים".

בגיליונות מכתב יד שנדפסו במהדורה החדשה הוסיף מרן רבינו זי"ע: "וישבנו יחד עם הגר"ש אלישיב, והגר"ש אוירבך והגר"כ זולטי והגר"א גולדשמידט והגר"ש ישראלי והגר"צ אבא שאול, וזהי ההחלטה שנתקבלה באותו מעמד, והועברה לידי ראש הממשלה (בעת כינוס הממשלה לדון בדבר): אמנם ברור הדבר ששחרור המחבלים הנדרשים תומך בחובו סכנות רבות, אולם בהיות והיהודים החטופים נתונים בסכנת נפשות ממש באופן מיידי, לפי ההלכה, סכנה זו של החטופים מכרעת את הסכנות שבשחרור המחבלים, לפיכך על ממשלת ישראל להיכנס במשא ומתן עם המחבלים ולעשות הכל בכדי להציל את השבויים החטופים מהסכנה המרחפת על ראשם. וה' יתברך יהיה בעזרינו לשמוע אנקת אסיר לפתח בני תמותה, לספר בציון שם ה' ותהלתו בירושלים, לקרוא לשבויים דרור ולאסירים פקח קוח, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולינו וקראת ישועה חומותינו ושערינו תהלה".

יריעה זו טענה גניזה מפאת דברי התורה שבה

שהושגה אורכה עד ליום ראשון הבא בצהריים, וביני וביני איתרחש ניסא, בת דינא בטל דינא".

יתר מכדי דמיהן

לאחר כל זה, דן מרן רבינו זי"ע באורך בסוגיא של פדיון שבויים יותר מכדי דמיהן: "ולכאורה עדיין יש לדון בנידון דידן ממה ששינו בגיטין (מה, א) אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן מפני תקון העולם". ושם מסתפקת הגמרא מה טעם האיסור, האם משום דוחק הציבור שאין להם מספיק ממון, או מחשש ד'ליגרבו ולית', כלומר שהחטופים יעשו זאת שוב כדי להשיג עוד ממון (ובמקרה שלנו לשחרר עוד מחבלים).

הביא מהתוס' שבמקום סכנה פודין אף יותר מכדי דמיהן: "ולפי זה בנידון דידן שיש סכנה ודאית למאה יהודים החטופים, אין לנו לחוש לדילמא ליגרבו ולית טפי, שבמקום סכנה אין לחוש לזה כלל, ופודים אותם בכל מה שאפשר".

ומצטט את דברי המהרש"ל בים של שלמה: "והאידנא אנשי ישראל גומלי חסדים בארצות תוגרמה וסביבותיה פודים את השבויים יותר ויותר מכדי דמיהן, ומוותרים על דוחקא דציבורא, ה' יוסיף להם על שכרם. גם בהיות ובעוונות הרבים נתמעטו ישראל בגולה, יש לחוש על שארית הפלטה, לכל תכבה ח"ו

גזלת ישראל, ומה גם לעת כזאת שמכבידן על שבויי ישראל בעיניו ויסורין קשים לכופם לעבור על דתם ולחלל שבת ויו"ט שלא לצורך. ואף יש לחוש שאם לא יפדום שמא יהרגו השוכים לרוע לבכם ואכזריותם, ובסכנת נפשות פודין אפילו ביותר מכדי דמיהן, ולכן נדבה רוחם ולבכם אותם לפדות השבויים אפילו ביותר מכדי דמיהן". וכתב: "ולפי זה גם בנידון דידן שיש סכנה ליהודים החטופים אין לחוש לההיא דליגרו בהו ולייתו טפי". בהמשך מביא מרן רבינו זי"ע סברא נוספת, שבמקרה של המחבלים לא שייך הטעם של 'ליגרו ולית', מאחר שהמחבלים בלאו הכי עושים הכל כדי לחטוף ולרצוח, אף בלי עסקאות.

מכל הנימוקים הללו מכריע כאמור מרן רבינו זי"ע, שיש לתמוך בעסקה לשחרור חטופים, גם במחיר של שחרור מחבלים תמורתם. בהמשך התשובה, דן מרן במבצע אנטבה עצמו, שבוצע בשבת קודש, בנידון נפרד.

בסיום התשובה מוסיף מרן רבינו זי"ע ומספר על התכנסות מיוחדת שהייתה של חכמי וגדולי ישראל לדון בשאלה: "והנה בהתאסף ראשי עם גדולי התורה לדון בנושא הזה מבחינת ההלכה,